

Op de drempel

Een imposante presentatie van prachtige bewijzen

Glen Berger

Speeltekst

Vertaler **Maarten van der Duin**
Adres **Doelstraat 43**
2011 XB Haarlem
Telefoon **023-531 22 26**
Mobiel **06-53 316 136**
Email **maarten@wildwords.nl**

Locatie & Personage

Locatie: Hier

Tijd: Nu

Situatie: de BIBLIOTHECARIS heeft deze ruimte voor een avond gehuurd en voor zover wij de BIBLIOTHECARIS kennen, mogen we wel aannemen dat hij er niet veel voor kon betalen. Misschien staat de zaal waarin we ons bevinden, al een tijdje leeg of misschien wacht het theater op een volgende voorstelling. Rekwisieten en rommel van andere producties kunnen rondslingeren op het achterste gedeelte van het toneel of in een openstaande achterkamer. Een sfeer van verval zou niet slecht zijn. Ik heb me de BIBLIOTHECARIS altijd voorgesteld in een mindere buurt van de stad op een regenachtige avond, waar hij een lezing geeft aan misschien maar vier of vijf armoedzaaiers, die het belangrijker vinden om bij te komen van de regen dan te luisteren naar een voordracht van een bibliothecaris. In de loop van de avond zou de “lezing” echter onmerkbaar moeten overgaan in “theater”. De rommel die in het begin onopgemerkt en schijnbaar onbelangrijk was, kan onverwachts relevant worden en de scenes en geschiedenis van het stuk toelichten. De belichting kan warmer worden, meer “theatraal” enz. en de willekeurige plaats van voorwerpen of een toevallige vochtplek op de muur bijvoorbeeld, zou achteraf weleens niet zo willekeurig kunnen blijken.

Personage: Waarom een Nederlander? De Nederlanders hebben een wonderlijke neiging tot bureaucratie (zo is mij verteld). Vaak hebben zij ook aanleg voor andere Europese talen, en ik heb meer dan één persoon uit Nederland gekend, wiens Engels echt opmerkelijk was, met een bijna onhoorbaar accent. (Ook heb ik gewoon een zwak voor Nederlanders.) Waar het mij om gaat, is dat het accent erg licht blijft, en dat de acteur meer aandacht moet schenken aan het ontwikkelen van een “idiolect”, dat wil zeggen: een unieke, persoonlijke manier van spreken.

(Op het toneel staan een stoel [waarop nooit iemand gaat zitten] en een groot schoolbord [naar eigen inzicht van de regisseur te gebruiken]. Ook is er een scheefhangend scherm voor dia's, de projector wordt door de acteur bediend. Een nogal oude en slonzige man in een versleten pak schuifelt het toneel op met een gehavende koffer vol rommel. Als de koffer eenmaal open is, kunnen allerlei zelfgemaakte mechanismes het "bewijsmateriaal" omhooghouden. (Misschien houdt hij ook bepaalde bewijzen in zijn zakken met bewijslabels die erbuiten bungelen.) Hij draagt een datumstempel aan een koord om zijn nek.

BIBLIOTHECARIS

Zo. Juist. Daar gaan we. Ik heb hier maar één avond voor... Ik had er graag meer gehad, echt, maar dankzij de woekerprijzen die de eigenaars van deze zaal vragen... heb ik hier maar één avond voor. Maar goed. We gaan door. (*Hij wijst veelbetekenend naar de koffer die hij heeft neergezet.*) Doos met spullen. Veelzeggende spullen. Of liever... dit is alles wat ik heb... om een leven te bewijzen... om één leven te bewijzen... en een ander te rechtvaardigen... en als u denkt "dat is een flinke klus voor een doos met spullen", nou, wacht dan maar af. (*Veelbetekend*) Dit zijn niet zomaar spullen. (*Kondigt aan*) Een imposante presentatie van prachtige bewijzen. Heren, u valt van de sokken. Kousen, dames. Wacht 'ns even... (*Kijkt de zaal rond*) ... is dit alles wat er is? Ik weet niet wat ik nog meer kan doen! Ik heb posters opgehangen, echt waar, tegen alle muren, "Imposante presentatie!" maar zodra ik me omdraai, worden ze overgeplakt! Met andere posters! En de mijne waren mooier. En belangrijk. En morgen, ben ik weg.... (*Overpeinst dat meer voor zichzelf*) ... in een oogwenk... ben ik weg.... (*Maar hij herstelt zich*)... Maar goed. We gaan door.

Ik ben... een bibliothecaris. Uit Hoofddorp, in de Haarlemmermeer. Of liever, dat was ik, voor ik werd ontslagen. Of liever, ik ging met pensioen. Tegen m'n zin. Zonder pensioen. Of liever, dat is uw zaak niet. Of liever, dat wordt het wel, maar nu nog niet. Vele jaren lang was mijn speciale taak het innemen van boeken die 's nachts door het nachtluik waren ingeleverd. In de binnenkant van ieder boek, ziet u, zit een kleine envelop, en in die kleine envelop, zit een kleine kaart, en op die kleine kaart... *de kleine datum waarop het boek wordt terugverwacht.*

(*Houdt zijn stempel omhoog*) Dit is mijn stempel. O ja, die heb ik hun niet laten houden. Hij is prachtig - Hij bevat iedere datum die er ooit is geweest. U gelooft me niet? (*Sluit zijn ogen en morrelt aan de draaischijven van de stempel*) "27 augustus 1883"... ziet u wel, op die datum ontplofte de Perboewatenvulkaan op Krakatoa, zesendertig duizend mensen werden bedolven onder de as. Het zit hier allemaal in! Alle beproevingen en successen van de geschiedenis. (*Sluit zijn ogen, morrelt aan de draaischijven*) "25 januari 1971"... O, 25 januari 1971... Helen... Shattock laat haar hond uit in Dayton als een bevroren blok urine uit het toilet van een Pan Am vliegtuig, valt, en haar hoofd raakt, op slag dood. Let op, (*morrelt aan de*

stempel) zelfde dag, “1836”, Cetewayo, de koning der Zoeloes, wordt geboren! Jazeker, deze stempel bevat iedere geboorte in deze zaal, niet alleen die van Cetewayo. En dood. Ja, onze dood zit hier ook... ergens... Mijn dood zit hierin... ergens... Ik weet alleen niet... waar... Maar toch. Je krijgt er wel respect voor, hè. Die stempel.

Dus. Ja. Dus, iedere dag maar weer werd ik wakker, nam de bus, nee, geen vrouw, geen kinderen, ik woonde alleen, kwam in de *bibliotheque*, stopte mijn lunch met naamkaartje in de personeelskoebox, gaf een amper zichtbaar knikje naar Bram van Brummelen, werkt bij Informatie, fijne vent, maar niet heus en altijd aan het vissen naar de post Inkoop die eigenlijk mij toekomt, dat wil zeggen, ik ben het eerst aan de beurt!... Ehm, kwam bij mijn bureau, ja dat is daarna, maande de staf tot stilte met een goedgetimedede “ssj” en draaide de datum op mijn stempeltje vooruit... één streepje.

Nou moet u horen, het nachtluik is uitsluitend voor boeken *die niet te laat zijn*. Maar we controleerden ze toch. Dat was mijn taak. Controleren. Zo nu en dan vind je een boek dat een dag of twee te laat is. Soms een week. Ooit, werd er beweerd, was er een boek ingeleverd, let wel door het luik, dat drie maanden te laat was - nou we zijn eroverheen gekomen, maar we konden er niet om lachen. En de schuldige ook niet toen hij zijn boete zag ho ho. Maar goed. We gaan door.

Op een ochtend... (*Hij schrijft “1986” op het schoolbord.*) ... op een fijne en miserabele en doodgewone ochtend, niets wees op wat er ging komen - (*Veelbetekenend*) vond ik dit boek in de stapel. (*Uit de koffer pakt hij een gehavend boek met een label eraan: “Bewijs nr. 1”.*) We zullen het bewijs nummer 1 noemen. Het is een reisgids van Baedeker, in erbarmelijke toestand. Nou, ik wilde net mijn goeie, oude stempel op het kaartje drukken, toen m'n ogen plotseling uit m'n hoofd sprongen en over de grond rolden en onder de tafel. En waarom? Omdat ik zag dat dit boek was uitgeleend in 1873 en nee... nee-nooit teruggebracht tot het werd teruggebracht. Begrijpt u? (*Schrijft “1873” op het schoolbord*) Dat is honderd-en-dertien-jaren... te laat! Mijn verstand sloeg helemaal op tilt. Het moet zijn achterachterkleinzoon zijn geweest die het boek inleverde, een smet op de familie die nu pas werd weggepoetst. Maar dan wel door het nachtluik! Stuitend. Als een boek honderd-en-dertien jaar te laat is, dan ga je naar de balie, je bekent je misstap en je betaalt de boete. Nou, hier ging hij niet mee weggkomen, geen schijn van kans, ik checkte onze dossiers - o ja, wij bewaren alle dossiers, en ik vond de pagina en hier is hij. (*Hij pakt een pagina uit een register met een label eraan*) “Bewijs nummer 2”. (*Leest*) “Baedeker's Reisgids, uitgeleend op 12 november 1873 door hoofdletter A... punt.” (*Schrijft “A” op het schoolbord*) Dat is zijn naam. Hoofdletter A. Punt. Vager kan haast niet, maar dat geeft niet, wat is zijn adres, zodat ik hem de boete van zijn leven kan opsturen. (*Leest*) “Postbus 121, Dingtao.”

Nou, Dingtao zei mij helemaal niets, dus ik haalde de bekende atlas tevoorschijn. (*Hij haalt een atlas naar boven en bladert er doorheen.*) Ik ben altijd verzot geweest op atlassen. Je kunt ermee de hele wereld over reizen - *zonder een cent uit te geven*. Ja, echt waar, ik was nog nooit weggeweest uit Nederland. Ik was zelden weggeweest uit Hoofddorp. Eén keer ben ik naar Gouda gegaan om te kijken hoe ze kaas maken. Maar de rondleiding ging niet door die dag, ze waren gesloten, wat doet het ertoe. Hier is het, Dingtao, naast Kaifeng. En nee, Kaifeng ligt kennelijk niet bij Hoofddorp. Nee. En ook niet bij Rotterdam. Nee. In China! Hoe krijgt een chinees het nou voor elkaar om een boek te lenen uit een Nederlandse bibliotheek zonder in Nederland te wonen, tsja - dat zou de eerste van vele breinbrekers worden in dit grillige verhaal vol mysterie. En was het eigenlijk wel een chinees? In de marges van het boek stonden immers aantekeningen gekrabbeld in iedere mogelijke taal, inclusief het Welsh. Nou ja, het was mijn zaak niet. Ik vulde het standaardformulier in waarmee onze man op de hoogte werd gebracht van de stevige boete die op hem wachtte, en verstuurde het naar China, en dat was dat.

Maar was dat wel dat? Nee. Dat was helemaal niet... dat. Ik kon de onverlaat niet uit m'n hoofd krijgen. Ik zette het boek niet terug in de kast, nee, ik bladerde er doorheen. Ik nam het mee naar huis. Ik had het voortdurend bij me. En op een dag toen ik het doorbladerde, trof ik dit aan. (*Haalt uit het boek-*) Bewijs nummer 3. Boekenlegger. Maar niet zomaar een boekenlegger. Nee. Een *substituut*-boekenlegger. Een ongebruikt afhaalbewijs voor een achtergelaten broek in een Chinese Wasinrichting. O, in China? Nee. In Londen. In (*Schrijft op het schoolbord*) 1913, drieënzeventig jaar daarvoor.

Nou. Mijn leven ging verder, de bus, de boeken, de "hoe-gaat-het-vandaag-met-je, Bram," en "nee, ik vind niet dat mijn lunch teveel plaats inneemt in de koelbox, Bram, nee, nou, jammer dat je er zo over denkt", en het opladen van de kar en "jij ook een prettige avond" en dan de lichten uit en weer naar huis, maar ik zal u dit zeggen... die broek had mij aan het denken gezet. Sterker nog, ik kreeg die broek niet meer uit m'n hoofd. Sterker nog, meer dan eens *droomde* ik van die broek. Broek, Broek, Broek, Broek tot ik het niet meer uithield. Nooit opgehaald! O tuurlijk, die zaak zal wel jaren geleden ter ziele zijn gegaan, maar misschien... ook niet! Hoe dan ook, het was ondenkbaar om mijn vakantiedagen te verspillen aan een trip naar Londen alleen voor een niet-bestaande broek... dus diende ik een *verzoek* in om naar Londen te reizen voor *bibliotheekzaken* - om de broek op te halen begrijpt u namens de bibliotheek om een gedeelte van het verlies te compenseren dat de bibliotheek zonder twijfel zou lijden door de onbetaalde boete. Het was het meest gewaagde plan dat ik ooit had beraamd, maar ik was zeker van mijn zaak, en wat denkt u, het verzoek werd... afgewezen. Vierkant. Met een berisping erbij voor "lichtzinnige

aanvragen". O, ik was buiten zinnen en deed een beetje onopvallend chagrijnig, en rende discreet wat op en neer door het magazijn, op en neer in razernij, tot ik weer kalm was... Maar verdomme, nog steeds kon ik de broek niet uit mijn hoofd krijgen, dus ging ik toch maar naar Londen...

(We horen een melodie uit de jaren dertig: Life Begins at Oxford Circus, of een even vrolijke melodie uit die jaren van een Engelse "sweet band".)

... voor het verspillen... van kostbare... vakantie... tijd.

(En we zien dia's van Londen, als-)

Londen. Mijn God de chaos! De hectiek! O, dit was een gruwelijke vergissing, waarom zat ik niet thuis in Hoofddorp voor de buis, kopje thee, nooit wat te zien maar dat kon mij niet schelen, hoge rode bussen en snoepwinkels beheerd door Pakistani - en niet erg lekker snoep bovendien - en ik keek naar het aflossen van de wacht, tot ik zelf afgelost moest worden, en de Bloody Tower en de Romeinse Muur en dan te bedenken dat hier vroeger allemaal moerassen en mastodonten waren. "Wat is dit? Iets voor de Franse toerist - *Les Misérables*. Dat ziet er interessant uit - "de miserabelen" - "Het gaat helemaal over mij in Londen," dacht ik, en ik had nooit eerder een toneelstuk gezien, dus ik betaalde en ik moet toegeven, twee uur later, voelde ik me "miserabeler" dan ik ooit daarvoor was geweest. Maar goed, we gaan door.

Naar de *Holloway*-straat en de Chinese Wasserij en... nou wat denkt u, hij was daar nog steeds. De zaak. Dus ik stapte naar binnen, wapperde met mijn afhaalbewijs en kwam weer naar buiten met een broek. *(Uit de kist haalt hij-)* Bewijs nummer 4. Broek. En al die tijd nooit schoongemaakt, omdat hij zo versleten was. Dat schijnt regel te zijn in wasserijen, om te voorkomen dat de zaak wordt beschuldigd van nalatigheid, en ik was er des te blijer mee, want daardoor zouden mogelijke aanwijzingen zijn achtergebleven *in situ*, zoals dat heet.

En ik werd beloond. Ik controleerde de zakken en vond... dit. *(Haalt uit een zak met een bewijslabel eraan vast-)* Een gebruikt tramkaartje. Bewijs nummer 5. Uit 1912. Een tram die reed in Bonn. Duits-land.

(En we horen de melodie van Ungarwein door Von Geezy en zijn orkest, of een soortgelijke, vaag Duitse melodie uit de jaren dertig, die vrolijk is en inspirerend voor een bibliothecaris [een liedje door de Comedian Harmonists bijvoorbeeld] en zien een dia van Bonn en het Hoofdkantoor van het Gemeentelijk Vervoersbedrijf.)

Tsja, ik weet niet wat mij bezielde, opgewonden nam ik een bus naar Bonn, naar het Hoofdkantoor van het Gemeentelijk Vervoersbedrijf om rapporten te bestuderen over incidenten in de maand maart van 1912. O ja, ik was nou een echte detective.

Het was een slag in de lucht, ik weet het, maar iedere vrijbouter die een loopje neemt met de bibliotheekregels zou volgens mij ook weleens stennis kunnen hebben geschopt op een tram in Bonn. Je weet maar nooit. En hela, dit is wat ik vond. (*Neemt uit zijn kist-*) Een fotocopie die ik zes zal noemen, waarop staat, in het Duits, zoals geschreven door de tramconductor, het volgende - "*Ein Mann mit einem Bart und einem neu*" - (*Houdt plotseling stil, tegen het publiek -*) *Sprechen sie* - O, nee, ja natuurlijk... ehm, even kijken... (*En hij vertaalt-*) "Een man met baard en vreemde hoed en echt walgelijk stinkend, kwam de tram binnen op Potsdamer Platz met een schurftige hond. Hoewel er genoeg stoelen waren, *weigerde hij om te gaan zitten*, en liep in plaats daarvan op en neer door het gangpad met zijn hond, waardoor andere passagiers en ikzelf werden afgeleid. Een smerige jood, ik gooide hem eruit bij Wittelsbach."

Tsja, dit kon toch niet dezelfde man zijn, als de man van deze broek, maar er bestond een kans, een kleine, en die liet me niet meer los. En dat haatte ik! Wat deed ik in Bonn, van *Sauerkraut* krijg ik de... (*Hij heeft al teveel gezegd en nu is het te laat*) ... tsja... darmgas. Winden. Ja, het is een... probleem... (*Snel duikt hij in de reisgids*) Bonn, verwoest door de Noormannen, weer opgebouwd, verwoest door Frederik III, opgebouwd, weer verwoest in de Tweede Wereldoorlog... opgebouwd! In een chocoladewinkel liep ik een enorme stelling van marsepein omver en tegen het einde van de dag, was het... weer opgebouwd. Tot tranen geroerd door het menselijke van dat alles. De vastberadenheid, het geduld. Of dat zou ik zijn geweest, als "A Punt" niet had rondgestampt in mijn hoofd, wie is hij! Nee nee, ik had wat afleiding nodig. Snel - ik dook een schouwburg in met een voorstelling getiteld (*Verward en ontzet*) ... *Les Misérables*. Het was precies hetzelfde. Alleen slechter. En geen afleiding! - De tram, de broek, de reisgids, ik moest meer te weten komen over deze man. Maar hoe? Het leek een doodlopende weg. "Vreemde hoed" "walgelijk stinkend" "gooide hem eruit bij Wittelsbach". Wacht eens even. Hoe zit dat met die hond. (*Hij tekent een hond op het schoolbord*). Hij had een hond, stond er, in Duitsland, in 1912. En in 1913 was hij lang genoeg in Engeland om zijn broek af te geven. Maar! De afgelopen honderd jaar heeft er een wet bestaan in Engeland - alle honden uit het buitenland moesten zes maanden lang in quarantaine (*Hij tekent een gevangenis om de hond heen*) ter Voorkoming van Hondsdolheid, omdat er geen hondsdolheid voorkomt in Engeland. Zou het kunnen zijn dat onze man zijn hond heeft moeten achterlaten in Engelse quarantaine? Want als dat zo was, zouden er documenten van bestaan! Ik belde op naar Hoofddorp om mijn vakantie te verlengen, negeerde het gemopper aan de andere kant, baalde een beetje dat Bram nou een streepje voor kreeg, maar dat zou ik in de gaten houden, en als een speer, was ik weer terug op Britse bodem, waar ik dossiers doorspitte over honden die waren achtergelaten tussen

maart 1912 en november 1913, en hier vond ik iets eigenaardigs - maar één hond – luister goed, maar één hond was in die periode in quarantaine gestopt, die, na zes maanden, niet werd opgehaald. De naam van die hond was... (*Schrijft op schoolbord*) ... Sabrina...

(*We horen een opname vol krassen van It's a Long Way to Tipperary [Bij voorkeur door John McCormack] of een soortgelijk nummer uit de Eerste Wereldoorlog, en zien een dia van soldaten in loopgraven.*)

Sabrina. Oktober 1914 en Sabrina was nog steeds niet opgehaald. De Eerste Wereldoorlog was toen al uitgebroken, tien miljoen mensen zouden uiteindelijk worden afgeslacht en de Duitse hond, Sabrina, werd ook afgemaakt, tenslotte... Vergast... En toen ik daar stond in dat kantoor, begon ik me af te vragen... (*Hij kijkt rond*) Wat doe ik hier?! Maar! En toch! Wat deed die hond hier. En wat deed iedereen in die loopgraven in 1914 - (*Tegen een dia van een soldaat*) - o maar jullie kanonnenvlees hadden daar toch een liedje voor, hoe ging het ook alweer - (*Aarzelend zingt hij het oude soldatenliedje [naar de melodie van Auld Lang Syne] -*) "We're here because we're here because we're here because we're here..." Ja, okee genoeg daarover.

Het verslag van de dierenarts over Sabrina is om te huilen en ik citeer -(*Leest een stuk papier met een Bewijslabel eraan bungelend*) "Deze hond werd bij ons gebracht met zijn voet-zolen aan flarden. En toch, bij het commando zitten, begon hij te janken en te piepen en weigerde om te gaan zitten, in elkaar gedoken van angst, alsof hij vreselijk geslagen zou worden, als hij ging zitten." Arme Sabrina! En denk nu terug, hoe onze man in de tram volgens het rapport op en neer liep en *weigerde om te gaan zitten*. Nou. Dit werd interessant. Niet fascinerend. Maar interessant. En verder niets opmerkelijks behalve dit, Behalve dit! - (*Onthult een document vastgemaakt aan het rapport met een eigen bewijslabel*) - een overdrachtsverklaring, handgeschreven door onze mister X, o ja, met exact dezelfde boogjes van de ellen en ee's die in de kantlijn staan van die verdorde Baedeker! En hij ondertekende met - "A" *punt*. En hij schreef, "ik geef deze jongens volledige toestemming om voor de vereiste periode, mijn hond, *Zebrina*, vast te houden."

Niet Sabrina. Maar "Ze". Met een Z, E Zebrina. Tsja. "Wat is dat nou voor naam?" vroeg ik me af. Dus ik zocht het op in het woordenboek, en de encyclopedie, en een van die "geef-je-baby-*een-naam*" boeken en weet u wat ik vond? Niets. Maar toch. Ik stopte het diep weg in mijn denk-ding dat ik heel slim met me meedraag, soms, en daar bevond zich ook dit - onze man moest op dit formulier naam en adres achterlaten van iemand in het Land die voor hem garant kon staan, en hij schreef: "het landgoed van de Heer van Derby, ter attentie van Thomas Wright."

En hier nemen de zaken een draai. En ik heb het over m'n maag, onder andere. En wel hierom. Ik deed wat onderzoek. Thomas Wright leefde inderdaad op het landgoed van de Heer van Derby, maar dat was bijna tweehonderd jaar voor de datum op de Overdrachtsverklaring, Thomas Wright woonde op het landgoed van de Heer van Derby van 1720 tot 1754. 1754. Tweehonderd-en-tweëendertig jaar voor het boek van Baedeker werd ingeleverd. Nou dat sloeg nergens op. Ik werd een beetje bang... Niemand leeft zo lang... Natuurlijk heeft hij de eerste de beste naam opgeschreven die hem te binnen schoot, omdat hij in werkelijkheid niemand had die voor hem garant kon staan in Engeland... Natuurlijk! Maar als u denkt dat ik de volgende dag niet in Derby was, in de archieven die nu onder toezicht staan van Monumentenzorg, en niet de kasboeken van Thomas Wright uitkamde, nou, dan heeft u het mis. Dit zaakje stonk en dat beviel me helemaal niet.

Bewijs nummer 9. Een pagina uit Wrights kasboek. Van wie nou? Van Thomas Wright. Hij hield de kasboeken bij van het landgoed van de Heer van Derby. Hoeveel kamerpotten er waren besteld en noem maar op. En vlijtig was hij zeker. En goed voor ons. En wel hierom. Jaar, 1748. Pagina 112, regel 8 - "Aardstopper ingehuurd voor een week. Vier penny." Nou en? Nou dit - in de kantlijnen naast de regel en op de achterkant van de pagina, krabbelde Wright het volgende - *(En hij speelt het volgende uit in een duidelijk gerepeteerde, maar vrij hoogdravende vertoning [hoewel nog steeds in staat om een sfeer van mysterie op te roepen rond de "man met de trechtervormige hoed".])*

Toen ik met de koets reed, vroeg in de avond, kwam ik een uiterst zonderlinge man tegen met een vaalgele, trechtervormige hoed die over het landgoed dwaalde.

"Meneer," zei ik, "U bevindt zich op privéterrein dat toebehoort aan de Heer van Derby. U hoort hier niet thuis."

"Ik hoor hier niet thuis, ik hoor helemaal nergens thuis, maar desondanks ben ik overal en u kunt uw Heer daarvoor danken."

"Beklaagt u zich over mijn Heer?"

"U moest eens weten," antwoordde hij in een accent dat onmogelijk was te plaatsen, maar als ik moest kiezen, zou ik zeggen half-frans, half... aap.

"Mag ik vragen hoe mijn Heer u heeft gekwetst, meneer?"

"Dat mag u vragen, maar ik mag geen antwoord geven - het is mij niet toegestaan u te vertellen wat hij mij heeft misdaan."

"Maar hoe verwacht u dan dat mijn Heer van Derby het weer goedmaakt," zei ik, enigszins geërgerd. En op dat

moment lag de zonderlinge man helemaal dubbel, en zei dat het de leukste grap was die hij ooit had gehoord. Hij zei dat we het kennelijk over twee verschillende Heren hadden gehad. Tsja, duidelijk een ontsnapte gek uit Bedlam, maar toen ik me plotseling herinnerde dat ik zat te springen om een aardstopper voor de jacht van morgen, was ik zo vrij om deze verwarde man te vragen of hij een nacht zou willen werken. Bij het woord “aardstopper” begonnen zijn ogen te stralen.

Wacht eens even. Stop het verhaal. Wat is aardstoppen. Nou, laten we het opzoeken. (*We zien een dia van het negentiende-eeuwse schilderij The Earthstopper van Joseph Wright.*) O ja, hier hebben we een afbeelding, en nog vaag en belabberd ook. Blijkbaar is het een kunstje ontwikkeld door de adel die op vossen jaagt. En vossen leven, blijkbaar, in holen, knusse plekjes... 's Nachts verlaten de vossen hun holen en sluipen rond op zoek naar hun avondmaal. En verder zitten ze weer in hun holen. En ja, als je op een groot landgoed woont en je geeft een vossenjacht-feest in de ochtend, dan wil je niet dat alle vossen in hun holen zitten, nee. Je gasten zullen stuk voor stuk zeggen, “Nou dat was een waardeloos feest.” Dus wat doe je. Je huurt een *aardstopper* in, die er met zijn lantaarn en schep op uittrekt, de nacht ervoor, en terwijl de vos op pad is, stopt hij diens huis helemaal tot de rand vol met aarde. Als de vos terugkeert, kan hij zijn hol niet vinden, “welke miserabele aardstopper heeft dit gedaan,” zegt de vos, “mijn vrouw begraven en al mijn lievelingen, en nu moet ik over de heuvels dwalen tot de ochtend en een oplossing vinden voor deze kwestie.” En, natuurlijk, bij dageraad - als de vos nog steeds aan het rondzwerven is - de honden, de hoorns, de paarden, de slachting. Gezellig. Nou terug naar het verhaal.

... Bij het woord “aardstopper”, begonnen zijn ogen te stralen.

“O, bent u iemand die een goede jacht wel op prijs stelt?”

“Nou nee, mij trekt meer het beeld van een kleine vos die rond dwaalt zonder een plek om naar terug te keren - dat is... grappig.”

Omdat hij uitgeput leek, vroeg ik hem om mee te rijden in de koets, wat hij deed, maar hij wilde niet gaan zitten. Toen ik erop stond dat hij ging zitten, stond hij er even nadrukkelijk op om te blijven staan. Niet in staat om iemand voor mij te dulden die per se gebogen wil staan in een koets, verzocht ik hem om achter mij aan te lopen, totdat...

En hier stopt de korte anecdote plotseling en voorgoed, de volgende pagina ontbreekt, ziet u... Na verloop van tijd werd de blik van Thomas Wright wat troebel, begrijpt u, en de kinderen slopen weleens naar binnen, en stalen zijn officiële papieren om

vliegers van te maken, en het leven van Wright eindigde in boomtakken en rioolpijpen. (*Met onverwachte bitterheid*) En wiens leven niet?

Maar! Dit is wat we hebben. Een man die niet in een koets wilde zitten, een man die niet in een tram wilde zitten, de hond van een man die niet in een kennel wilde zitten, een man met een klacht tegenover een of andere Heer, en een man met een grappige hoed. Nou. Ik ben geen wiskundige, maar zelfs ik kon zien dat alles op zijn plaats begon te vallen. (*Korte stilte*) Niet dat ik slecht was in wiskunde, hoor. Op Rosa van der Werff na was ik de beste van mijn klas, een jaar lang. En eigenlijk heb ik haar daar ontmoet. Rosa. Bij wiskunde. O, ze had een fantastisch gevoel voor... hoe heten die dingen... variabelen. We deden ons huiswerk na school, zo begon het. Goede oude tijd toch - giechelen, stel je voor... Ik hoorde niet eens in haar klas te zitten, maar ik werd overgeplaatst, god weet waarom... (*Nu sterk in zichzelf gekeerd*)... denk daar maar eens over na... (*En komt er weer uit, wanneer hij het publiek opmerkt*) O ja, nou genoeg daarover, ehm, kijk hier eens naar.

(*We zien een diapresentatie -*)

Dit is een pagina uit een veertiende-eeuws Duits manuscript waarin een man wordt afgebeeld met een gele, trechtervormige hoed. Hij is van het Hebreeuwse geloof. Hoe ik dat weet? Omdat alle mannen van het Hebreeuwse geloof een grappige hoed moesten dragen, precies als deze. Dat wil zeggen: in de veertiende eeuw. Dit alles drukte zwaar op mijn gemoed toen ik terugkeerde naar het dagelijkse leven in Hoofddorp. Ik stempelde, o zeker, ik gaf boeken en boetes, maar van binnen waren de hersens aan het kolken als de machines van een kaasfabriek. Wanneer die niet gesloten is. Ik had aanwijzingen, bewijzen, maar wat betekende het? De staf was luidruchtig, kon me niet schelen, boeken werden te laat ingeleverd, kon me niet schelen, iemand pikte mijn lunch uit de koelbox, kon me... schelen, maar niet zoveel als anders.

En toen op een dag, *gebeurde het*. Ik stond achter de informatiebalie, toen ik een dringend telefoontje kreeg, ring ring, van een chef die informeerde naar de hoeveelheid direct zonlicht die een Zebraplant mocht hebben. Nou, ik nam de praktische gids over kamerplanten, sloeg de index open, zocht Zebraplant, en wat denk je dat ik daar recht onder zag? "Zebrina!" Met een Z, E, zoals de hond! "Zebrina Pendula. Pagina 130." Het had vast helemaal niets te betekenen, maar toch bladerde ik als een bezetene naar de pagina toe en daar bovenaan, (*En hij leest in zijn kamerplantenboek -*) "Zebrina Pendula, Latijn voor de gewone kamerplant Tradescantia"... en toen... een rilling... want tussen haakjes... "ook bekend als... de Wandelende Jood..."

Ik haalde diep adem. Want in een weinig gebruikt, bedompt hoekje van mijn hoofd, herinnerde ik me ooit iets te hebben

gehoord over een mythe van een Wandelende Jood. O Grote Goden! In een flits stormde ik naar de kaartenbak, “ga opzij, Bram,” en “verdomme, Bram, dit is *belangrijker*,” en “o wat zou *jij* dat graag willen weten”, en “opzouten, doe, scaramouche, scaramouche”... keek rond of de kust veilig was... zocht de “W” voor “Wandelende”... (*Tikt tegen zijn hoofd*) ... en vond het! (*En hij toont een toegetakeld cataloguskaartje van de bibliotheek.*) *Legenden van de Wandelende Jood.*

Zoals het verhaal gaat, en het gaat al eeuwenlang, was er eens een schoenmaker, een jood, erg op zichzelf, nooit getrouwd, vermeed trammelant, woonde in Judea, rond 36 na Christus, hoewel niemand in de wereld wist dat het 36 jaar na Christus was... omdat men niet wist dat er een *Christus* in hun midden was, om het na Christus te laten zijn. En kun je hen dat kwalijk nemen? Zou u een wonder herkennen, als u er één zag? Wat als u denkt, “O, ik zie toch nooit een wonder.” Of als u denkt: “Wel, ik weet tenminste zeker dat ik er nog geeneen heb gezien.” Wat als... u het mis heeft?

Het was april, een warme dag was het in Judea, de geuren van het Pesachmaal van de avond ervoor hingen nog in de lucht, en hij, onze joodse schoenmaker, aan het werk met priem en veters, in zijn kleine werkplaats, aan een schoen - toen er een vreselijk geschreeuw en kabaal voor zijn raam losbarstte. Hij ging naar buiten op zijn stoep en daar op straat, een optocht van soldaten en veroordeelden die hun kruizen met zich meedroegen, zonder twijfel naar Golgotha. De schoenmaker had het allemaal al eerder gezien, en hield zich afzijdig - zoals ik al zei, hij bemoeide zich alleen met zijn eigen zaken. Toen opeens, de zwakste en meest erbarmelijke van het veroordeelde stel in elkaar zakte, precies daar, precies op de stoep, precies voor de deur van onze schoenmaker. De naam van de ineengezakte man was Yeshua, en hij was er slecht aan toe. Tsja. “Wat moet ik doen,” dacht de schoenmaker. Op de drempel stond hij. De drempel. De onderkant van het deurkozijn. Hij stond erop. Ja? Goed. Op de drempel stond hij en worstelde met zijn bevende verstand. “Laat hem een minuutje op jouw stoep liggen, laat hem weer op adem komen, het kan geen kwaad.” Maar de Romeinse soldaten dwongen deze Yeshua al om op te staan, en bevalen de schoenmaker om te stoppen met zijn steun en gestook of hij zou ervoor boeten *met een kruis voor hemzelf!*, en de schoenmaker raakte door en door vervuld van angst, hij had grote angst voor de wet, begrijpt u, en een nog grotere angst voor de dood, en zijn hand werd opzij geduwd, en hij dacht, “ik ken deze Yeshua niet, hij is waarschijnlijk een dief, misschien wel een moordenaar, hoewel hij niet op een moordenaar lijkt, maar hoe dan ook een herrieschopper,” en dat was narigheid waar hij niet op zat te wachten, dus zegt de schoenmaker tegen deze Yeshua, hij zegt tegen deze man met het kruis... “ga van mijn stoep af... loop door... opschieten... genoeg getreuzeld... rust maar ergens anders uit!” ... En deze Yeshua kwam

overeind, doodkalm, en draaide zich naar de schoenmaker toe en zei - "Ik ga heen... maar jij, jij zult ronddolen tot ik wederkeer."

En weg was hij, en dat was het dan, en de schoenmaker dacht verder niet na over dat moment en werd ouder en ouder tot hij voelde dat zijn einde nabij was, wat hij wel best vond, hij had onderhand genoeg van het leven. Hij werd ziek... stelde zijn testament op... en toen... werd hij beter. Leefde nog een paar jaar, werd weer ziek, riep iedereen aan zijn bed... en toen... tot zijn schande, werd hij weer beter. En hij begon een verschijnsel waar te nemen dat nog vreemder was. Hij merkte dat hij er op tachtigjarige leeftijd niet ouder uitzag maar, nou ja, jonger. En plotseling voelde hij de aandrang om te gaan wandelen, en hij verliet zijn huis en is nooit meer teruggezien door zijn familie.

Vijftig jaar lang leefde hij als een zwerver, incognito, terwijl hij de hele tijd jonger werd, en toen, begon hij weer ouder te worden, wat vijftig jaar voortduurde, en toen, weer jonger, en zo weer vijftig jaar, en zo verder en verder, ouder, jonger, ouder, jonger. En tegen die tijd was er een hele volksbeweging die beweerde dat deze man Yeshua met het kruis meer was dan hij leek te zijn, inderdaad... inderdaad, dat uitgerekend hij de zoon van God was... en dat Hij zou wederkeren aan het eind der tijden als de langverwachte messias, en de schoenmaker die deze geruchten hoorde, telde één en één bij elkaar op, wat zei die Yeshua ook alweer? "Ik ga heen, maar jij, jij zult ronddolen tot ik wederkeer." Heilige Scamander, alles viel nu voor hem op zijn plaats. Hij zou vastzitten op deze rottige, oude aarde tot de Wederkomst. "Dus er bestond echt een God", dacht hij. Nou, dat is Goed. En God heeft juist op hem de pik. Niet goed. Slecht. Echt verschrikkelijk. Want na verloop van tijd ontdekte deze jood twee bepalingen van zijn unieke vloek die het geheel meer dan ondraaglijk maakten. Eén - dat hij nooit mag rusten. Fysiek onmogelijk voor hem. Dat betekent nooit slapen. Nooit liggen. Nooit zitten. Nooit knielen. Mocht hij leunen? Een beetje. Maar dan ook echt een beetje. Dus dat is één bepaling, en niet erg fijn - ik bedoel... gaan zitten... is iets prachtigs, even rusten, als je uitgeput bent, je hoeft er niet veel voor te doen, en als je niet mag zitten, raak je *meer* dan uitgeput, je wilt alleen maar stoppen, eventjes maar, en als je niet kunt stoppen, dan op z'n minst kruipen, op je knieën, maar als je niet mag kruipen, dan wil je alleen maar doodgaan, en als je niet mag doodgaan... Het is verschrikkelijk. Maar Bepaling Nummer Twee is minstens zo erg, in zekere zin, en luidt als volgt - de jood *kan zichzelf nooit bekendmaken*. Hij mag nooit zijn eigen bestaan bevestigen tegenover zijn medemens. Hij kan niets meer zijn dan een mythe, of hij nou een mythe is of niet.

Okee dan. Laat één ding volkomen duidelijk zijn. De Wandelende Jood is een mythe. Let wel, niet de kamerplant. Nee -

(*We zien een dia van een kamerplant.*)

- Dit is een afbeelding van de kamerplant, en zoals u kunt zien, wandelen de ranken, zogezegd, de pot uit, ja, en daarom werd hij bekend als de Wandelende Jood. En dit is daar een afbeelding van. En die is van mij. Een gedocumenteerde foto van de *Zebrina Pendula*, de Wandelende Jood-kamerplant. Ik heb geen gedocumenteerde foto van de Wandelende Jood-*Jood*. Want iedereen weet natuurlijk dat dat maar een mythe is. Een mythe. Zoals God een mythe is. Zoals in die oude mythe dat het leven een betekenis of waarde heeft. Een mythe. Maar steeds meer raakte ik ervan overtuigd dat hoewel de Wandelende Jood slechts een mythe is, ik in het bezit was... van die mythe... z'n broek.

De vrouw aan de lijn... wachtend op advies over haar Zebra-plant... was, helaas, vergeten, totaal. Dat wil zeggen, tot de volgende dag, toen zij een klaagbrief stuurde aan mijn superieuren - ik, die in mijn hele leven nog nooit een klacht had ontvangen! O, Brams maand was weer helemaal goed, ik weet niet hoe hij erachter is gekomen. Hij gaf me zelfs een chocolaatje als troost. (*Verzonken in bitterheid*) Ik zat niet te wachten op zijn chocola. (*Verduidelijkt*) Ik heb het wel opgegeten, maar ik zat er niet op te wachten. Dus ja... ja... het was duidelijk dat dit te laat ingeleverde boek mijn werk begon... te hinderen... En toch bleef ik er maar aan denken!

Want... wat als hij *echt* bestond... Ik bedoel, iemand (*Misschien tekent hij een mens op het schoolbord*) die eeuwig voortleeft, incognito, ergens op deze aarde, nou dat is op zich al vreemd, maar als hij bestond, dan betekende het dat er iets nog vreemders *ook* bestond... God... God... En alle woedende Zebra-plant-bezitters in de wereld en concurrenten van de afdeling Informatie leken plotseling... ietsje minder belangrijk dan daarvoor... Vroeger lag ik van hen wakker... Nu lag ik van iets anders wakker... Meneer A punt. O ja, ik vergat nog een ander verbijsterend toeval - dat in meer dan één bron de Wandelende Jood *Ahasverus* wordt genoemd, ziet u? *Ahasverus*. Zoals in "zet alstublieft uw initiaal hier op het huurcontract, hier en hier, Meneer *Ahasverus*."

"Jazekers - A punt, A punt... A *Punt!*"

Nou. Ik begon te denken. Als ik in zo'n lastig parket zou zitten, waarin een superieur mij een onredelijke voorwaarde had opgedrongen, ja dan kun je twee dingen doen, of (A) kruiperig je nieuwe situatie accepteren, of (B) een manier vinden om je eraan te onttrekken.

Ik ben altijd meer het soort man voor optie (A) geweest. Als je dat een man kunt noemen. Maar wat als je meer dan duizend jaar optie (A) hebt genomen, en nu heb je daar een beetje genoeg van? Een meerdere stelt een onredelijke eis - in dit geval - dat je leven, je verleden, je beproevingen en ontberingen nooit vastgelegd, of zelfs maar bekendgemaakt mogen worden, nee, nee, dan wordt na duizend jaar optie (B) steeds aantrekkelijker -

een manier vinden om je eraan te onttrekken. Een broek, afhaalbewijzen, rapporten over een incident - wat als deze dingen niet zo toevallig, zo willekeurig, of triviaal waren als ze *leken*. Puur hypothetisch gezien, als *jij* de hypothetische Wandelende Jood was, zou *jij* dan niet, van tijd tot tijd, kleine aanwijzingen achterlaten, niet openlijk denk erom, niets dat Zijn aandacht kan trekken, maar gewoon kleine dingen... zoals... o, ik weet niet... gemakshalve je *broek* achterlaten, bijvoorbeeld... Of een onopvallende postbus nemen in China.

(Hij geeft een klap tegen zijn voorhoofd)

China! Natuurlijk! De man heeft een postbus in China! Als ik dit echt voor eens en altijd wilde rechtzetten, om een eind te maken aan de flauwekul, hoefde ik alleen maar naar China te gaan. Maar! Ik bedoel... China... dat leek me wel wat verder weg dan, zeg... Neptunes. *(Hij tekent een stel hersens op het schoolbord)* Ik nam mijn hersens eens goed onder de loep - die hadden al te lang met mij gesold en verdienden een hartig woordje. *(Praat tegen de tekening -)* "Hersens! Wat doen jullie mij in hemelsnaam aan? Denken jullie nou echt dat deze mister X -" "Nee!" zeggen de hersens, "absoluut niet... of... o... wij weten het ook niet meer..." ... Aldus spraken de hersens... Aldus begon het begin van het einde... want ik merkte dat ik er steeds meer in ging geloven... Ik die nooit iets had geloofd in mijn leven! *Geaccepteerd*, dat wel, ik accepteerde van alles. Maar *accepteren* is één ding en *geloven* iets heel anders. Wat er nu met mij gebeurde, was inderdaad iets heel anders... Op een morgen valt er een boek in mijn schoot. Was het alleen maar een boek... of een *uitdaging*... Zou ik een wonder herkennen als ik er één zag...? En toch Nee, dit was waanzin waanzin waanzin waanzin waanzin. Terug naar mijn bureau, stempelen alles wegstempelen, iedere dag een streepje verder draaien en er niet meer aan denken. Wat moest ik anders doen, al mijn geld uitgeven om naar China te gaan! Ik, die één keer Babi Ketjap heb gegeten, Eén keer!... en meteen een week lang diarree!... En daar kwam dit nog bij... mijn bazen zouden voorlopig geen enkele frivoliteit meer door de vingers zien. Het nachtluk was nog steeds verstopt met stapels boeken, en hoewel ik nog genoeg vakantietijd over had, moest ik doorwerken, als ik mijn baan tenminste wilde houden.

En dus... werd ik ziek. O ja, een hoest, een nies, een flauwte, en ik werd naar huis gestuurd. Maar... *(In vertrouwen)* ... allemaal theater. Ik was helemaal niet ziek, nee!, maar met een week ziekteverlof bewees ik het tegendeel. O slimme bibliothecaris - heeft iemand dat ooit eerder bedacht - *doen alsof* je ziek bent om niet te hoeven werken - nee, ik denk het niet, dat is iets nieuws onder de zon durf ik te wedden... Nou, ik sprong in het diepe... *(Nu realiseert hij zich de betekenis van wat hij heeft gedaan)*... Nou spring dan... absurd, maar geen andere keus, daar ga je... naar het land van rijst, de Grote Muur, en... rijst.

(We horen een chinoiserie-nummer uit de jaren twintig/dertig, bijvoorbeeld Limehouse Blues [bij voorkeur door Ambrose en zijn orkest], en zien een dia van een overvolle Chinese stad.)

China! Een miljard mensen. Minder dan een dag in Peking en ik geloofde het. Minstens een miljard. En toch wordt volgens mij, grappig genoeg, zelfs de dood van een krekkel opgemerkt, omdat die allemaal als huisdieren in kooitjes worden gehouden, zover ik weet. Thuis in Hoofddorp, raken iedere dag een miljoen insecten verstrikt in een miljoen pluisbolletjes achter een miljoen sofa's en gaan dood en niemand weet ervan. Let wel, *(Morreelt aan de draaischijven van de stempel)* in 1887 in het Chinese Honan, een vloedgolf - zo maar! - Drie miljoen mensen verdronken, drie miljoen! En ook daarover lag niemand in Hoofddorp wakker, dus de insecten achter de sofa's hoeven het niet persoonlijk op te vatten, zo gaat het nu eenmaal. Het kunnen er trouwens ook drie miljoen en één zijn geweest die verdronken, maar wat betekent het leven van die ene voor een ander? Als het niet iemand is die je kent, dan is het allemaal... achter de sofa. Wat de vraag oproept, als ik morgen het loodje leg, zou iemand het dan opmerken? O ja, velen. Of liever, een paar. Of liever, Bram. Maar zal er in tweehonderd jaar, vijfhonderd, tienduizend, ook maar iemand mee zitten dat *hij* is heengegaan? Nee. Of ieder van ons hier?... Nee. Mijn God, wij zitten allemaal achter de sofa, in stilte ploeterend in het pluis... geen vrolijke gedachte. Maar als je in de Jainseng-straat in Peking staat tussen een miljard andere zielen, krijg je zulke gedachten, ik had wat afleiding nodig, ik probeerde kaartjes te krijgen voor een plaatselijke voorstelling getiteld... *Les Misérables* - ja, die vind ik leuk, ik geef het toe - maar in plaats daarvan kreeg ik per ongeluk kaartjes voor de Peking Opera, en daar ging ik heen, en... ook dat vond ik leuk... Ik begreep niet wat er met me gebeurde... Ik had gehoord dat reizen de geest verruimt, maar in dit tempo zou ik binnenkort een sombrero nodig hebben. Op naar Dingtao, waar ik iemand omkocht, iets wat heel gemakkelijk gaat in Dingtao, alsof onze man dat allemaal had voorzien, en ik verkreeg toegang tot de postbus van Meneer A Punt.

Daarin... zat één brief... *(Vol verwachting neemt hij de brief uit de kist, opent hem dan, tot zijn grote teleurstelling.)* ... van mij, waarin ik hem informeer over zijn fikse boete. *(Dan ontdekt hij een andere brief)*. En één brief, en één brief! gedateerd op 6 januari 1906, en hier is hij, bewijs nummer 11, geschreven naar onze man door ene Esther Gelfer. In het Jiddisch. En uitgerekend... een liefdesbrief. Waarvan een fragment als volgt luidt - "Als u het per se wilt weten... Ik ben verliefd op u. Hopeloos. U bent mij waarschijnlijk vergeten, maar ik u niet. In onze stad vol ellende verscheen u plotseling, en floot dat vrolijke liedje." Een vrolijke noot dus. *(Hij tekent een muzieknoot op het schoolbord)* ... "Ik had u nog nooit in Zabludow gezien vóór die

dag twee jaar geleden, de dag waarop de man met de fonograaf aankwam om onze stemmen op die machine vast te leggen, maar ik was meteen smoorverliefd - u was verlegen, en kende iedere mogelijke taal, en ik nodigde u uit naar mijn gênant kleine kamer. Ik was jong, ik was in de war en heel galant weigerde u bij mij te komen liggen. U weigerde zelfs om maar te gaan zitten, en u vertrok halsoverkop, benauwd, nerveus, vertederend, en vergat uw jas. Hoe dan ook, ik weet dat u veel reist, en ik ben geëmigreerd naar Amerika en dit is mijn adres en als u ooit uw jas wilt ophalen, hier is hij... en ik ben hier... wij allebei... in afwachting..." ... liefs... (*Op een vreemde manier geraakt door de brief*) ... liefs ...

(Hij komt weer tot zichzelf en we zien een dia met een plattegrond van Zabłudow en een dia van Poolse demonstranten.)

Ze moet Zabłudow hebben verlaten na de Revolutie van 1905, Radicale Joden in Rusland en Congres-Polen voegden zich bij anti-tsaristen die democratische verkiezingen eisten, en de tsaristische autoriteiten die pogroms uitlokten om het gewone volk af te leiden... afgehakte hoofden om het volk af te leiden... van hun eigen hoofd, neem ik aan... Tsja nu kon ik niet zomaar stoppen. Geen tijd voor gebakken rijst, het werd de boot naar Amerika voor mij, om Esther Gelver op te sporen!

(En we horen Jiddischer Charleston door Gilt Edged Four, of een geschikte klezmer-melodie uit de jaren 20/30.)

Nou, ik bereikte New York. Met heel veel moeite, maar het lukte me, het lukte me. Met bonzend hart zocht ik adressen op, pleegde het ene telefoontje na het andere, en weet je wat ik tenslotte vond? Dat na een jaar en een maand in New York te hebben gewoond, Esther Gelfer was verhuisd. Naar Australië. Mij konden ze wegdragen.

Tsja, nogal depri, overwoog ik om die avond naar een toneelstuk te gaan om me wat op te vrolijken, een zeker Frans stuk, maar in plaats daarvan woonde ik een concert bij, in de openlucht, het was gratis en kon mij het schelen, en toen ging ik swingen, nota bene - blijkbaar is dat weer in - (*We horen romantische swingmuziek, en geleidelijk, aarzelend ontdekt hij zijn voeten weer.*) - en zo had ik niet meer gedanst sinds... ja, sinds... Rosa van der Werff in mijn armen lag in Hoofddorp veel te lang geleden... O, ik was helemaal in extase die nacht in New York, en ik verveelde een Japans stel tot op het bot met mijn uitleg over het decimale systeem van Dewey, terwijl we samen in een koets reden door Central Park midden in de nacht, o het was fantastisch met hoofdletter S. Ik bedoel Sensationeel. Allebei. En. In de morgen snelde ik naar het YIVO Instituut voor Joods Onderzoek met zijn archieven voor foto's en geluid, jazeker, wij bibliothecarissen weten precies waar we moeten zijn voor informatie, en ik dook dit kleinood op.

(We zien een dia van een shtetl in 1904 met een etnografisch veldwerker met opname-apparatuur.)

Bewijs nummer 13A - een etnografisch veldwerker met opname-apparatuur in *Zabludow* in april 1904. En weet u wie dat is, die meneer links met zijn hoofd net buiten beeld? *(Veelbetekenend)* Ik ook niet.

Maar! Dit is toevallig bewijs nummer 13B - *(Houdt een gedeukte bandrecorder omhoog [Bij voorkeur zeer ouderwets])* - een opname van een Edison-cylinder - *(Houdt een cylinder van Edison omhoog)* - precies één van de opnames die werden gemaakt op die dag in *Zabludow*. Moet u eens luisteren.

(Hij speelt de band en we horen een opname vol krassen van een persoon die Jiddisch spreekt, met gefluit heel vaag op de achtergrond.)

Dat is Jiddisch wat u hoort, maar luister nog eens goed. Hoort u dat? Op de achtergrond? Dat... gefluit? Wat is dat? Herkent u het? Het is geen Pools volksliedje, nee, en ook niet joods, nee. Nee, het is een liedje getiteld *When it's Nighttime in Italy* - *(Zingt)* "When it's Nighttime in Italy, It's Wednesday over here, When it's Fish Day in Germany, You can't get shaved in Massachusetts" enzovoort. Voor het eerst opgenomen en uitgebracht door Billy Jones en zijn orkest, in New York in april 1904! *(Veelbetekenend)* En nu wordt het hier gefloten door - *(Misschien omcirkelt hij de tekening van de man en de muzikant)* - een niet geïdentificeerd individu in een klein, afgelegen shtetl in Polen in *precies dezelfde maand!*? Welnu, zou het niet precies iets voor onze drukbereide man zijn, zoals Esther schrijft, en ik citeer - om "dat vrolijke liedje te fluiten" op de achtergrond en er zo voor te zorgen dat hij op band werd vastgelegd - incognito, maar *voor altijd* - dat hij *zijn spoor zou achterlaten!*

Op naar Australië dus!, Gelfer vinden, ik moest wel. En pas onderweg en niet eerder, schoot me iets te binnen... Ik had maar een week ziekteverlof... en ik was weggeweest... *(Berekent uit het hoofd)* anderhalve maand... Ik... was de lul. *(Verontrust)* Maar toch. We... gaan door. We gaan door.

(We zien een dia van Australië.)

Australië, en wat vond ik. Lieve Esther Gelfer. Dood. Al vijfendertig jaar. En wat had ik anders verwacht? Een honderdeenentwintigjarige vrouw om al mijn vragen te beantwoorden? Ja. Ik vond een kist met Esthers bezittingen *(Wijzend naar de koffer met rommel)*, daar op de vliering van haar nicht, die nou buiten Brisbane woont. Lieve... dode... Esther Gelfer, daar stond ik dan... tussen de efemera van jouw leven. *(Meer in zichzelf gekeerd)* Daar heb je zo'n woord. Efemera. Van "efemerisch" - kortlevend - zoals die insecten, de efemeriden, *(Tekent een eendagsvlieg op het schoolbord)* eendagsvliegen leven een dag en alleen maar om hun perfecte partner te vinden, en dan...

dood te gaan... (*Hij veegt de eendagsvlieg uit.*) ... Esther Gelfer... nooit getrouwd... Heb je dat al die jaren betreurd? “Ga zitten,” zei je tegen hem. “Voel je thuis” zei je tegen een man die misschien wel de Wandelende Jood was, o arme Esther... cupido is wreed... of gewoon blind of onnozel. Als we allemaal wreed zijn, dan is het alleen maar uit blinde onnozelheid. Op de drempel... zei een schoenmaker tegen een man met een kruis om op te hoepelen... en daar kwam het allemaal door. (*Opeens lijkt hij van streek, met overslaande stem.*) ... Op de drempel... op de drempel... dat moet toch een onschuldige plek zijn... waar jongens hun liefjes goedenacht kussen... in de eerste bloei van liefde... Rosa van der Werff... met die ogen van haar... (*Huilt*)... Ze hield *echt* van mij... dat zei ze... en wat deed ik?... En wat deed ik?... Ik moet in een emmer ijs hebben gestaan - bonzend hart... knikkende knieën... (*Pauze*)... en zij trouwde met iemand anders... (*Pauze*)... tsja, je kunt je hele leven niet blijven treuren... hoe kon ik weten dat zij de enige was... de ware... (*Vecht tegen zijn tranen en verliest*)... Nee, ga verder... ga verder... Een... een... goochelaar vraagt je om zomaar een kaart te trekken uit het spel, (*Met toenemende bitterheid*) en dus maak je uit vrije wil een keuze... maar je beseft niet dat de goochelaar jou al subtiel gedwongen heeft om precies de kaart te kiezen die hij wil dat je neemt. Goochelaars noemen dat een “Hobsons Keuze”. En in het gewone leven denken wij keuzes te maken... maar dat zijn Hobsons Keuzes. Dus wie is deze Hobson... wie is deze goochelaar? Dat is de vraag. Iets wat je Toeval noemt? Of het Lot? (*Kijkt op*) Of Iets Anders...

(*Nog steeds verzwakt door zijn instorting*) Daar in Esthers uitzetkist - (*Trekt uit de kist -*) een gerafeld oud jasje, en op het jasje, een vaalgele ster, ja, precies het soort dat Joden moesten dragen in Augsburg *in de vijftiende eeuw*, ja, en in het jasje - een munt. Een oude munt. Een Romeinse munt, uit de tijd van Tiberius. Uitgebracht? In 37 na Christus. Bewijs? Nummer 16, onderstreept, omcirkeld, met uitroeptekens en pijlen ernaartoe.

(*Geëmotioneerd*) Die nacht, buiten Brisbane, staarde ik omhoog naar de sterren, totdat m'n oude ogen traanden - “hoe ontzettend... hoog ze staan...” ... Onbereikbaar, dat is het woord... en vanuit het niets schoot een regel uit het boek Job door mijn hoofd als een komeet - “Tot hiertoe zult gij gaan... en niet verder...” Maar nee, die praatjes wil ik niet meer horen. Ik moest wel meedoen, Hobson weet dat ik geen keuze had, het was een wereldtournee om deze linkmichel op te sporen, met de Baedeker als mijn leidraad en gids vol aanwijzingen, want verdomme, als hij het echt is, dan leeft hij, hij leeft!

(*We horen het opgewekte Freilach Yidelach door Dave Tarras [of een net zo levendige klezmer-melodie uit de jaren 1920/1930 door Tarras of Naftule Brandwein] als -*)

(*Bladerend door de reisgids, kijkend in de kantlijnen*)

Even kijken, hij kent Duits, en Italiaans... dus ging ik naar Duitsland, toen Italië, toen de hele wereld over, waar ik graffiti aantrof in iedere taal, waaronder het Welsh, en er stond alleen maar dit - (*Schrijft op bord of muur*) "Ik Was Hier."

(*We zien dia's van de Acropolis en een toilethokje.*)

Naar Griekenland, toen Frankrijk, en ik vond de tekst op de zijkant van de Acropolis, en in een toilet in de Parijse metro, "Ik was hier," "Ik was hier" -

(*We zien dia's van de Noorse kust, een totempaal, een Maya-tempel enz.*)

- op een rots in Noorwegen, op een totempaal vlakbij Juneau, op de eenendertigste trede van een Maya-tempel in Uxmal... op een parkbankje in Stamford, in Connecticut, op een beeld op Paaseiland... "Ik was hier," "Ik was hier," "Ik was hier," (*Schrijft misschien op de muur*) "Ik was hier...!"

(*Muziek uit. Pauze. En rustig -*)

Maar u kunt nu zeggen... "Ja, luister eens... die teksten kunnen door iedereen zijn geschreven. Misschien zoek je helemaal niet de Wandelende Jood, maar ene Kilroy." En dan zeg ik op mijn beurt... (*Zoekt naar een antwoord en steekt tenslotte beide middelvingers op naar het publiek, geprikkeld*) ... Val dood! (*Dan oprecht geschokt door zijn gedrag -*) En dan zou ik me uitvoerig verontschuldigen en rondspitten in mijn rommelkist naar een tastbaarder bewijs... (*Denkt na, zijn ogen beginnen te stralen, en hij trekt iets uit de kist, nu zo uitzinnig dat het een beetje gênant wordt*) ... Ah! Oho! Kijk hier eens! Kijk hier nou eens naar, kijk dan... Uit de Baedeker gescheurd... Ik heb dit uit de Baedeker getrokken (*Hij houdt een stuk papier omhoog met een bungelend label eraan.*) ... een illustratie van de ruïnes in Rome. Maar inmiddels had ik geleerd om de focus te verleggen, om te letten op de vlekjes tegen de buitenkant, te kijken in de marges, de randen, want daar hebben onze man en De Waarheid hun tenten opgeslagen. Dus ik tuurde heel geconcentreerd naar de afbeelding van de ruïnes, en daar in de hoek, heel klein, een tekening van motten, als voorproefje...

(*We zien een reeks dia's van de illustratie, van steeds dichterbij totdat we de motten zien, met omgekeerde tekst op de vleugel - alsof het een afdruk is van de pagina ertegenover.*)

... maar kijk eens naar de vleugels - er staat tekst op, de sporen van een schim - ze moeten afkomstig zijn van de tegenoverliggende bladzijde, doordat de twee pagina's jarenlang zijn samengedrukt - ziet u? Ja? Ja? Ja? - Maar nee! De woorden komen niet overeen, dus we kunnen alleen maar aannemen dat er ooit een stuk papier *tussen* de pagina's heeft gezeten, en dat was ook zo!, en ik heb het opgespoord!, en hier is het! - een theaterprogramma! Bewijs nummer 77, uit het jaar 1777!, in *Nederland*, van een voorstelling getiteld "De Wandelende..."

(*Verrast en zwaar aangeslagen leest hij*) ... Minstreeel"? (*Korte stilte*) "Minstreeel"? Nee. Hier stond "Jood." Hier stond "Jood." (*Staart ongelovig naar het papier*) Ik zweer het, het was Jood. Er stond *Wandelende Jood*, Ik heb het echt gezien... (*Helemaal verloren staat hij op het toneel en leest, zacht voor zichzelf, hij doet zijn best om wijs te worden uit deze tegenslag.*) ... "Wandelende Minstreeel"... (*Dan-*) ... Let wel... er bestaat een gerookte haring... een zogenaamde rode haring... die vroeger werd gebruikt om sporen uit te zetten om jachthonden te trainen, zodat de honden konden leren om de *eerder genoemde vos zonder huis* op te sporen. Nou. In de training voor gevorderden werd de rode haring juist gebruikt om de hond van het spoor *af te leiden*. Erg verwarrend allemaal voor de hond, maar één troost - een haring was dan misschien een valse haring, maar iedere valse haring had toch wel *een bedoeling*. (*Kijkt misschien naar het stuk papier en dan naar de hemel*) *Er bestaan geen toevallige haringen*, o nee, iedere rode haring, iedere afdwaling, is een stap, misschien een stap opzij of achteruit, maar het houdt je toch in beweging... (*Zacht, misschien voor het eerst beseffend*) ... en dat geeft... ook... vreugde....

Ja... ja, ik kwam terug in *Nederland* om deze op te zoeken. Stapte de bibliotheek van Hoofddorp binnen, alsof ik geen dag was weggeweest, Bram was nu hoofd Inkoop, ik had bijna medelijden met 'm, zoals hij de hele dag zat vastgeketend aan zijn bureau. En na een paar starende blikken van de bibliotheekleiding, en wat onvriendelijke opmerkingen over de lucht die mijn ongewassen persoon verspreidde, werd ik in het kantoor van mijn meerderen uitgenodigd en werd mij verteld dat ik kon... ophoepelen. (*Vernederd*) Dat was een hele klap. "... o... nou... o... okee dan... maar hoe zit het met mijn pensioen," zei ik. "Niks aan te doen," zeiden zij. "Maar... maar hoe kom ik dan rond? Hoe kan ik van een welverdiende rust genieten op mijn oude dag?" "Dat kun je niet. We verwijderen jouw naam uit de boeken, het zal zijn alsof... je hier nog nooit bent geweest..." En ik kon vertrekken. En daar op de stoep, terwijl ik een chocolaatje at van Bram, staarde ik als verdoofd vanaf de andere kant van de deur. Naar mijn oude stek, mijn tweede huis. Op de drempel stond ik, worstelend met een gedachte. Ja? Zou ik? Nee?... Ja! En ik stapte terug naar binnen, stevende rechtstreeks naar mijn bureau, pikte mijn stempel, pakte de scherpste briefopener die ik kon vinden, en kraste diep en onuitwisbaar in mijn oude bureau, zodat niemand zich ooit kon vergissen, "IK WAS HIER... IK WAS HIER." En toen, sjonge, wat rende ik weg, en snel ook.

Goed... (*De betekenis van zijn ontslag dringt een beetje door*) ... goed, ik was mijn baan kwijt... (*Nu wanhopiger*) Ik was mijn baan kwijt... (*En de volle impact raakt hem*) Ik was mijn baan kwijt... (*Grijpt de stempel vast, stamelend*) ... maar ik had de geschiedenis van de mens in handen, en, en, (*Wanhopig*) Ik heb

dit... (*En haalt uit de kist een oude paardenborstel [of een ander, waardeloos, antiek voorwerp]*) Dit... is... een borstel. (*Staat naar het ding met groeiend onbegrip*) Maar toch. We gaan door. (*Nog wanhopiger haalt hij uit de kist een voorwerp in een klein zakje met een label eraan-*) Ah! Moet u dit zien... moet u dit zien... dit... moet u dit nou zien... dit *ziet* er misschien klein en onbelangrijk uit, maar in werkelijkheid zijn het... de versteende uitwerpselen van een oeroude schildpad. Jazeker.

En u vraagt misschien, “wat heeft dit te maken... met de Wandelende... Jood...” (*Lange pauze, waarin hij naar de versteende uitwerpselen staart. Kijkt het hele toneel rond alsof hij volkomen de kluts kwijt is. Ieder vertrouwen in zijn spullen heeft hij nou verloren, en hij zegt zacht:*) Ik weet het niet... ik weet het niet... ik weet het niet... weg... weg gaat de schildpad... maar laat een testament achter dat langer blijft bestaan dan iemand van ons kan hopen... (*Tegen de uitwerpselen, het publiek*) ... Weet u hoe Aeschylus om het leven kwam, die legendarische toneelschrijver van het oude Griekenland? Dat heeft te maken met schildpadden. Kennelijk pakken arenden schildpadden op en dragen die door de lucht totdat ze een geschikte rots vinden, waarop ze hen kunnen laten vallen, om ze open te breken. Op een dag zag een arend het kale hoofd van Aeschylus aan... voor een rots. Exit Aeschylus. En mocht u denken “lieve hemel, wat een afschuwelijk triviale dood voor zo’n befaamde man,” maakt u zich geen zorgen - ieder jaar sterven er veertien mensen in Amerika doordat er een verkoopautomaat bovenop hen valt. Verkoopautomaten - die worden geschud omdat ze net vijftig cent hebben ingeslikt... Een leven... vijftig cent... (*In bittere wanhoop*) En het zijn niet alleen de triviale sterfgevallen, nee - iedere dood laat iemands leven, hoe hoogstaand ook, er dwaas en nietig uitzien - het is alsof, alsof het Leven Beethovens *Negende* is, maar in plaats van een hoogtepunt met een koor, honderd man sterk, eindigt het met... de piep van een speelgoedmuis. (*Hij raakt meer en meer opgewonden, overstuurd, intens bitter en geëmotioneerd*) Nee, geen *Ode aan de Vreugde*, niets verhevens, niets verheffends, alleen gevoelloosheid, gevoelloosheid, niets wonderbaarlijks, alleen maar een last - Leven, Liefde, Jouw Ene Liefde... *jouw ene liefde*... (*Pauze*) ... stuur haar weg... een vergissing... te laat... ga verder alsof het niet uitmaakte... Dat deed het wel... Dat *deed* het wel... maar nu niet meer... want wie kan jou horen, in minder dan geen tijd, word je zelf opzij gezet en daar ga je dan - alles is vergeven, al is het alleen maar omdat... alles *vergeten* is... Ik was ooit een bibliothecaris... wat heb ik gedaan... ik weet het niet... “Om één leven te bewijzen, en een ander te rechtvaardigen...” ... met spulletjes... Het spijt me... het spijt me... het spijt me... (*Hij begint de spullen terug in de kist te leggen, en in te pakken, als hij plotseling de opname van de wereldtentoonstelling in de kist ziet liggen, een 78-toerenplaat [of een cassette met zogenaamd een opname van de plaat], hij*

pakt hem op, verbijsterd.) ... maar toch... om te zeggen... of uit te schreeuwen.. of in een muur te krassen, al is het maar één keer... “Ik was hier...” ... nou, dit heb ik nog - laatste ding, dat belooft ik...

(En we zien een dia van de Wereldtentoonstelling, en van de expositie van de tijdcapsule.)

Op de Wereldtentoonstelling van 1939 in Queens, werd een tijdcapsule neergelaten met allerlei voorwerpen in een omhulsel van titanium, om over duizend jaar pas te worden opgegraven, een presentatie van ons nietige bestaan in de twintigste eeuw... Zou onze man daar zijn, aangetrokken door zo'n gedachte? *(Wijzend naar de foto)* Staat hij ergens in die menigte? Moeilijk te zeggen. Maar. Er was een kleine stand op die Tentoonstelling waar je een plaat van jezelf kon maken... voor vijftig cent. Een aantal opnames werd niet opgehaald. Dit *(Houdt de tape omhoog)* is één van hen. *(En we horen een krassende, en griezelige opname van een oude man, die misschien in de verte doet denken aan DE BIBLIOTHECARIS [die fluisterend met hem meepraat “en toch...”])*

OPNAME: Ik ben hier... ik ben hier... op de Wereldtentoonstelling... Is dat goed?... Is de Wereld Goed?... Niet echt... En toch... zeg ik dit... tegen iedereen die het kan horen... ik ben hier... ik ben hier... ik ben hier... ik ben hier... ik ben hier....

(En terwijl de opname verdergaat met vele “ik ben hier’s”, zingt DE BIBLIOTHECARIS er langzaam en zacht overheen, zijn ogen beginnen te stralen als een diepverlangd besef tot hem doordringt -.)

“We’re here because we’re here because we’re here because we’re... here...”

(De opname sterft langzaam weg, en met een soort gelukzalige grijns-)

U hoeft me niet te geloven... Zeg maar dat ik alles heb verzonnen... “Hij heeft alles verzonnen,” het kan me niet meer schelen.... Ik ben doodop.... Ja, ik ben doodop... maar toch blijf ik hem achtervolgen... ja... En waarom? Omdat ik niet denk dat Meneer A Punt is gestopt, nee, hij heeft het niet opgegeven, Nee, en dat zal hij ook nooit. En als Hij Hierboven op een dag eindelijk tegen onze man zegt dat hij mag gaan liggen... dan zal hij gaan zitten. “Ga dan zitten”, en hij staat op. “Sta dan”, hij zal lopen. *(God raakt steeds bozer en geprikkeld)* “Loop dan,” *hij zal dansen.* Uit principe. Nee, geen berouw - nee, want in de grootste daad van verzet die de mensheid ooit heeft gekend, vindt onze man *altijd* een manier, dat weet ik zeker, let op mijn woorden, om deze knoeiboel van een schepping te aanschouwen, om deze puinhoop en enorme rotzooi van een leven te grijpen, en daaruit ieder stukje van waarde en schoonheid te zeven en ervan te genieten, zolang hij zich daarin bevindt, dat is het dan. En dus. We Zullen Doorgaan. Hoewel...

het spoor ontspoord. Vijftig jaar geleden is hij waarschijnlijk voor het laatst gezien - een melding van een knaap die een soort tapdans uitvoerde buiten het hek van Buchenwald.... “De gedoemde stakkers daarbinnen waren vast aan het ijlen”, zult u zeggen... en wat zagen zij nou meer dan een haveloze jood aan gene zijde van het kamphek... *Maar, ziet u, onze man is incognito.* Hij kan overal zijn waar u kijkt, maar u zult hem niet zien... Als hij in Mexico is, draagt hij een sombrero. Een kimono in Kyoto, een string in Nieuw Guinea, houten klompen in Lisserbroek... En ik zal steeds vlak achter hem staan... en na al die jaren, zullen wij beiden... langzaam leren... dansen....

(De Jiddische melodie Zetz wordt gespeeld door Annie Lubin [of een levendige klezmer-melodie of Jiddisch liedje uit de jaren twintig of dertig] als hij het toneel verlaat met de Baedeker in zijn hand).
